

SOPRIPADNOST UMA IN DEJANSKOSTI. MOŽNOST FENOMENOLOŠKE PRESOJE IN UTEMELJITVE

Uvod

115

Um je logično odkrita in zastavljena zmožnost človeka za logično in bitno prvotno, počelno. Prvotno in počelno se namreč najprej odkrijeta in zastavita v izrekanju, *logosu* prvotnega enostavnega v nasprotju z drugotnim mnogim. Um je torej zastavljen kot zmožnost z lastno ustrezno dejavnostjo in lastnim posebnim predmetom, kakor vsaka zmožnost. Um pa je spet drugače, in sicer metafizično-noetično, znanstveno zastavljen kot zmožnost, katere predmet je po eni strani udejanjena, bistveno enotna bitnost, po drugi strani pa umsko bistvo, enostavna oblika, udejanjenje bitnosti. V tej zastavitvi se izkaže, da je smisel enostavnega udejanjenja izoblikovanost, smisel enotnega udejanjenega izoblikovano, smisel lastnega počela oziroma bistva udejanjenega enotnega pa enostavna oblika, ki je udejanjenje.¹ Počelo enotnosti enotnega je namreč neko enostavno. Bistvo, umska oblika pa je tako enostavno udejanjenje, počelo udejanjenega enotnega mora namreč biti enostavno udejanjenje in vzrok bivanja stvari prisoten v snovi, združen z njo in udejanjenje te snovne stvari. Brez oblike se tako ne da razložiti udejanjenja, in torej ne bitnosti. To

¹ Glej Aristoteles, *Metafizika* 1043a28.

so osnovna načela umske znanosti.² Tako se tudi zastavi, da samo um zadeva dejanskost oziroma udejanjenje, samo um namreč zadeva bivanje kot bistveno enotno, to pa je udejanjeno. Vse ostalo bivanje, ki ga zaznavajo čuti pa delno, možno, namreč stalno spreminjajoče se bivanje, ostalo pa samo logično možno bivanje. Umljivo in umsko je tako udejanjeno in udejanjenje, čutno zaznavno pa možno.

116

Medtem pa, ko je prva, logična zastavitev uma storjena po načelni predpostavki, ki je naravna, je metafizična zastavitev uma storjena po več, sicer načelnih in glede na znanstveno metafizično razlago primernih, a povsem neočitnih metafizičnih predpostavkah. Prva je predpostavka udejanjene bistveno enotne bitnosti, namreč da sploh je kaka udejanjena bitnost, ki ni samo logična ali snovna možnost. Ta je nadalje povezana s predpostavko enostavnosti udejanjenja, to je predpostavko udejanjenja kot bistva, enostavne oblike bitnosti. Predpostavki sta povezani tako, da je udejanjenje enostavno, ker je bistvo in udejanjenje bitnosti, ta pa je bistveno enotna (ni samo slučajno ali glede na drugo ena stvar, ampak je zaradi počela in glede nje same ena stvar). Tretja predpostavka pa je, da ima človek kot logično bitje neko zmožnost, um, s katerim lahko doumeva enostavno udejanjenje in bitnost kot udejanjeno tako, da s tem, ko udejanja lastno zmožnost umevanja, ponovno udejanji obliko, enostavno udejanjenje bitnosti.

Toda ni zadosti razložiti bitnosti kot udejanjene in bistva kot udejanjenja bitnosti, ampak je to potrebno tudi pristojno umevati kot udejanjeno in udejanjenje. Potrebno se je vprašati, ali je to umsko bistvo res lahko pristojno umevano in umsko razloženo kot udejanjeno? Nič namreč ne pomeni, če je umsko razloženo kot dejansko, ni pa razložen odnos umevanega in dejanskega. Umsko namreč ni pristojno razloženo kot umsko, če ni nekako enako ali isto kot umevano. Ni zadosti reči, da je možnost pač snov, oblika pa pač udejanjenje. Oblika je namreč umska, da je oblika udejanjenje, pa je tudi umska razlaga.

2 Prim. tudi Urbančičevo razlago Aristotelove metafizične zastavitve bitnosti in bistva v *Moč in oblast*, Založba Nova revija, Ljubljana 2000, 2.2.4. In tudi prav tam, str. 90: *"Toda oblika s-tvari nikakor ni kak ravnodušen prostorski lik, vtisnjen v snov. Za Grka pomeni beseda morphe tisto (tvarivo/snov/telo) uobličujoče v popolni sijaj in lepoto dovršene stvari."* Prim. tudi prav tam, str. 94 (2.2.7. Gnoseo-ontološki temelj znanosti je istost uma/mišljenja in bitnega bistva bitne stvari).

Dejanskosti umskega bistva se tako ne sme kar predpostaviti, čeprav se jo po drugi strani mora, za potrebe zagotovitve metafizične umske znanosti.

Aristotelova zastavitev metafizike v *Metafiziki* Z, H in Θ je torej samo zastavitev umskega bistva in bitnosti kot dejanskosti. Zato pa se v knjigi Λ *Metafizike* končno postavi vprašanje dejanskosti umskega glede na celoto in glede na sopripadnost samega uma in dejanskosti. Kot popolnoma udejanjena bitnost se namreč izkaže božanska umna bitnost. In tako se dejanskost uma oziroma sopripadnost uma in dejanskosti izkaže za osnovno, vrhovno, počelo metafizike. Toda ta sopripadnost je postavljena in nikakor ne pristojno izkazana in utemeljena.

Da pa bi um pristojno umeval bistvo kot udejanjenje, si morata um in umevana dejanskost oziroma udejanjenje sopripadati. Sopripadnost uma in dejanskosti pomeni da se mora um, če naj umeva umsko, ki je dejansko, od dejanskega vendar nekako razlikovati, čeprav si delita umsko naravo. Po drugi strani pa bo tudi umu samemu morala pripadati neka dejanskost v umevanju dejanskega. Sopripadanje tako izraža nepopolno enakost uma in dejanskosti, se pravi nek sorazmeren odnos uma in dejanskosti. In sicer ta sopripadnost pomeni: umu pripada dejanskost, dejanskosti pa pripada umljivost, umskost. Da umu pripada dejanskost tu ne pomeni, da je dejanskost nekaj, kar um slučajno ali pa enostransko zadeva, pač pa da je nekaj, kar ga bistveno zadeva a mu ni povsem ali vselej lastno. Toda tudi dejanskosti umljivost in umskost nista povsem lastna v smislu, da je dejanskost namreč umljiva in umska samo glede na um. Sopripadnost uma in dejanskosti je se pravi sorazmerna: kakor um pripada dejanskosti, samo tako dejanskost pripada umu. Ker je dejanskost umska, ker v tem pomenu pripada umu, lahko um umeva dejanskost; ker pa um umeva dejanskost, ker v tem pomenu pripada dejanskosti, je dejanskost umska in umljiva. Drugi "ker" pa ne izreka vzročnega razmerja, ampak samo razlagalno.

Kaj pa je tedaj smisel presoje sopripadnosti uma in udejanjenja in s tem pristojnosti uma za udejanjenje (umljivosti enostavnega udejanjenja)? Očitno je, da je ta smisel po svojem izvornem vzgibu vezan na nezadostno utemeljenost, pristojnost metafizike glede udejanjenja. Smisel te presoje je tedaj gotovo v prizadevanju poiskati neko dodatno znanstveno, pristojno utemeljitev za metafiziko udejanjenja oziroma za pristojnost uma za udejanjenje. Smisel

te presoje je torej izpolnitev znanstvene naloge, ki se zastavlja umu in tako znanstvena samoizpolnitev uma. Metafizično znanstveno, glede na pristojnost nezadostno zastavljeni um se tako lahko pomiri v odkritju lastne znanosti oziroma pristojnosti glede sebe in lastne bistvene zadeve.

1. Ideja fenomenologije uma

118

Če pa naj bo razlaga sopripadnosti uma in dejanskosti resnično pristojna, naj bi se iz uma samega izkazala sopripadnost uma dejanskosti. Kaj naj bi to pomenilo? V katerem smislu je tu mišljen um in v katerem smislu »iz uma samega«? Ker je naloga pristojna načelna razlaga sopripadnosti uma in dejanskosti, je mišljen um kot zmožnost uma, kakor je pristojno načelno razložena. Da naj se torej iz uma samega kaj izkaže, pomeni, naj pristojna umska razlaga iz pristojno umsko razložene zmožnosti uma in njene dejavnosti umevanja nekaj izkaže, in sicer sopripadnost uma in dejanskosti. Kakšen pa je tu mišljeni smisel izkazovanja? Izkazovanje iz uma samega ima tu smisel, da iz izhodišča pristojno razloženega uma in na način pristojne in načelne umske razlage tako razloženega uma pokaže oziroma napravi vidno, jasno ali očitno sopripadnost uma in dejanskosti.

Vsako raziskovanje pa izhaja iz nekega počela in se zaustavlja v pristojnosti. Počelo pristojnosti, znanosti, pa je um. Toda v primeru raziskave sopripadnosti uma in dejanskosti, je um počelo, začetek te raziskave, a obenem naj bi bil tudi konec te raziskave, ta raziskava, razprava in razlaga naj bi se namreč zaustavila v pristojnosti znanstvenega oziroma razlagajočega uma glede lastnega sopripadanja dejanskosti. To je aporija možnosti lastne kritične (presojevalne) znanosti uma glede lastnega sopripadanja dejanskosti.

Aporija pristojnosti presoje možnosti pristojne fenomenologije uma pa je v tem: pristojnost razlage sopripadnosti uma in dejanskosti naj bi se razvidno izkazala iz uma samega. Toda tudi pristojnost presoje pristojnosti take razlage, naj bi se ravno tako razvidno izkazala iz uma samega. Sredstvo presoje bo torej isto kot predmet presoje, oziroma, kakor razlaga Dahlstrom,³ "ker Husserl

3 Dahlstrom, Daniel, *Reason and Experience: the Project of a Phenomenology of Reason* v Andreas Staiti (ur.), *Commentary on Husserl's Ideas I*, De Gruyter, 2015, str. 273.

označi osnovno obliko umne zavesti ... kot vrsto razvidnega ugotavljanja, to kar je preiskovano in način na katerega je preiskovano, v tem oziru sovpadeta.⁴ Z drugimi besedami, fenomenologija uma ... je notranje reflektivna, umna razlaga umnosti." Fenomenološka noetika sicer sloni na izkustvu razvidne samodanosti, toda obenem in prvotno, to razvidnost sama s fenomenološko epoche in redukcijo izrecno vzpostavlja in razlaga kot načelo. Edini način za preiskavo, ali je ta aporija razrešljiva, pa ravno poskusiti iz uma samega razvidno izkazati sopripadnost uma in dejanskosti. Na to aporijo se pravi lahko odgovori samo poskus pristojne izvedbe fenomenologije uma in nanj ni mogoče odgovoriti kar vnaprej na načelni ravni. Znanstveni um načelno in pristojno spoznanje tako udejanja s stalno povratno kritiko spoznanja, kakor razlaga tudi Husserl.⁵

Obenem z nalogo pristojne presoje sopripadnosti uma in dejanskosti, se tako umu kot samorazlagajočemu ... zastavlja tudi naloga pristojno presoditi, ali je sploh pristojen za tako presojo glede lastne sopripadnosti dejanskosti. Ali pa je neka taka pristojna presoja se pravi možna, se lahko izkaže šele, ko jo poskusimo izdelati. Začetek vsake znanosti pa je opredelitev njenega posebnega predmeta in ustreznega pristopa ter zastavitev težav, ki jih naj bi ta znanost s svojo razlago rešila.

Osnovno načelo fenomenologije uma je razvidno in tako pristojno izkazati iz uma samega, sopripadnost uma in dejanskosti. To pa pomeni, izkazati ga, kakor se izvirno daje in v mejah, v katerih se prav tu daje.⁶ Izvirno dano gledanje pomeni, da um gleda, motri, samega sebe iz sebe samega. Kakšen pa

4 Veber pa v *Problemih sodobne filozofije*, Zvezna tiskarna in knjigarna, Ljubljana 1923, str. 197, aporijo samoopazovanja, aporijo istovetnosti sredstva in predmeta raziskave, razrešuje tako, da razločuje spoznavajočega, spoznavanje in spoznano na ta način, da sta v samoopazovanju spoznavajoči in spoznano isto, ne pa tudi spoznavanje in spoznano: "Tako priznam, da gre pri samoopazovanju za identičnost spoznavajočega s spoznanim subjektom. Pri razliki med spoznavajočim in spoznanim činiteljem, ki jo ta ugovor pravilno zahteva, gre namreč samo za razliko med s p o z n a v a n j e m samim in med spoznanim o b j e k t o m. Samo takega spoznavanja ni in ne more biti, ki s a m o bilo v vsakem pogledu identično z lastnim objektom ... Take identičnosti pa tudi samoopazovanje že načelno ne zahteva."

5 Glej Husserl, FTL §46, *Formalna i transcendentalna logika*, Breza, Zagreb 2013, str. 126.

6 Prim. Husserl, Edmund, *Ideje za čisto fenomenologijo in fenomenološko filozofijo*, prev. Frane Jerman, Slovenska matica, Ljubljana 1997, §24.

je odnos uma do umskega bistva? Ali je to prvenstveno logičen, metafizičen ali izkušnjiški odnos? Najprej se pokaže kot logičen, nato kot metafizičen, nato kot logičen odnos utemeljen v izkušnji kot neposredni danosti in dejavnem sprejemanju doživljanja. Smisel, pomen, bistvo, bivajoče so namreč logične kategorije. Toda, da bi znanstveno pristojno razložili njihov odnos do dejanskosti, je ta odnos potrebno izkazati iz njihove povezave z izkušnjo oziroma doživljanjem, in sicer kakor so soodnosne z izkušnjo oziroma doživljanjem. Dejanskost pa je metafizična kategorija. Um znanstveno teži k bistvu kot dejanskosti, udejanjenju. Izkazati je tedaj potrebno soodnos te težnje in doživljanja.

120

Toda rečeno je bilo, da je potrebno iz uma samega izkazati njegov soodnos z dejanskostjo, zdaj pa se zdi, kakor da v to samoizkazovanje mešamo izkazovanje soodnosa umske težnje in izkušnje, doživljanja z značajem bistva in udejanjenja. Toda kako in kje se lahko izkaže soodnos uma in dejanskosti? Ali pa ni tako, da se lahko izkazuje samo v umu? Ločiti pa je potrebno dvojje izkazovanj: znanstveno razlagalno in teoretično, motriteljsko v pravem smislu. V primeru slednjega se v umevanju izkazuje bistvo in dejanskost tega doživljenega tu v konkretni izkušnji danega, v primeru prvega pa razlagalno soodnos bistvenega in dejanskostnega značaja umevanja ter bistvenega in dejanskostnega značaja nekega tega tule sploh na temelju umevanja posameznega bistva in dejanskosti. Znanstveni um iz sebe izkazuje soodnos tetičnega značaja in značaja postavljenega; v teoretičnem, zročem, bit postavljaajočem umu pa se izkazuje dejanskostni in bistveni značaj posamezne doživljene stvari. Neposredna danost obsega tudi dejanskost, udejanjenje kot način danosti stvari v izkušnji in bistvo, kakor je pridobljeno z odvzemanjem, na ta način z zrenjem.

Fenomenološko sta namreč asertorična razvidnost, videnje nečesa posameznega in apodiktična, popolnoma gotova razvidnost, uvid bistva, *istega rodu*, um pa označuje najvišji rod načinov postavitve.⁷ Adekvatna razvidnost pa je v najvišjem smislu umski dej.⁸ Fenomenološka teorija umskega spoznanja tako umsko razvidnost razlaga kot modus izvirne izkustveno življenjske

⁷ Husserl, 1997, str. 443.

⁸ Ibid., str. 442.

razvidnosti oziroma fenomenkega samodajanja.⁹ Um pa je najvišja stopnja samodajanja, in sicer samodajanje na način adekvacije, polne izpolnitve. Razvidnost pa ima smisel izvornega samoposedovanja, samoimetja resnične ali dejanske biti in smisel lastnosti sodbe, da ji odgovarja dejanskost v izvorni dejanskosti, razlaga Husserl.¹⁰ Razvidnost v tem smislu "pomeni izvorna zavest o pravilnosti, točnosti, ki nastane v aktualni adekvaciji".¹¹ V razširjenem smislu pa je sodba razvidna tudi v pomenu, da se lahko privede do adekvacije.¹² Ker razvidnost daje dojeto kakor ono samo je, ga lahko razlaga kot veljanje in pravilnost v obliki adekvatnosti s stvarjo samo. Dej samodanosti stvari je tako pratemelj vsakega veljanja in resnice.

Za smiselno fenomenologijo uma pa se moramo vzdržati razlaganja, da je samo opisovanje nekega dogajanja zavesti, kakor se izkazuje. Gre namreč tudi za poskus pristojnega oziroma znanstvenega, načelnega oziroma transcendentalnega opisa in v tem smislu za opis logičnega ustroja uma, kakor sopripada dejanskosti umljivega. Sicer je fenomenologija uma izpostavljena utemeljenemu očitku poskusa opisovanja nekih neposredno izkušenih dejstev zavesti, ki jih sicer sploh ne izkušamo, ampak samo znanstveno postavimo kakor da jih izkušamo. Izkušamo, doživljamo namreč sicer umevanje, in sicer kot umevanje dejanskosti in dajanje predmetnega enotnega smisla, toda na noben način ne izkušamo ali doživljamo uperjenosti v predmet ali soodnosa deja in vsebine deja. To so postavke, sicer pristojne in samoizkazane, a *samo* po postopku oziroma metodi razlage. Tudi bistvogledje, zrenje posameznega bistva pa mora biti izvedeno metodično, se pravi kot pristojni postopek in nikakor samo kot zatiranje in pripoznavanje možnosti nekega umskega uvida bistva v stvareh, pred izvedbo postopka. Videnje umskega bistva je namreč zadeva najprej logike in znanosti in šele nato umskega uvida, nikakor

⁹ Tako tudi Logar razlaga, da razvidnost ni posebna sestavina doživljaja, ampak je sama razločnost doživljaja; tako tudi pravi, da introspekcija daje kontrolo za razvidnost, ne upravičuje pa razvidnosti deja. V definicijo spoznanja prihaja samo toliko, da jo je sploh moč izreči. Brez tega nadzora namreč ne bi mogli imeti pojma spoznanja (Logar, Cene, Deskriptivna in genetična analiza čutnega in umskega spoznanja, disertacija, Ljubljana 1939, III Noetično spoznanje; O vedenju, str. 383 in naprej.)

¹⁰ Husserl, 2013, §46, str. 125.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

pa ne samo kakega neposrednega umskega zrenja; to človeku ni dano, človek lahko umeva dejanskost in udejanja svoj um samo skozi teoretične znanosti, neposredno zrenje dejanskosti je kot popolna istovetnost uma in udejanjenja umljivega lahko dostopno samo popolno udejanjeni božanski bitnosti. To je eden izmed ključnih naukov aristotelske noetike v nasprotju s platonistično, čeprav Aristotel govori tudi o enostavnem umevanju bistva,¹³ toda do tega lahko vodi samo predhodna razlaga.

Fenomenologija je opredeljena kot opisna eidetska znanost, ne eksaktna eidetska znanost.¹⁴ Kaj pomeni, da je čista (bistvenostna) fenomenologija opisna znanost? Kako lahko neka znanost opisuje bistva? Opisuje se lahko, kar je dano v doživljanju v pomenu samodanosti. Toda ne opisuje se bistva, čeprav je dano v neposrednem uvidu, saj je bistvo enostavno, enostavnega pa se ne da opisovati ampak samo imenovati. Čista fenomenologija kot opisno bistvoslovje mora torej opisovati bistvo, ne samo po sebi ampak, kakor se daje v ustroju zavesti – v mejah in načinu, kakor se daje.

122

Za mnoge vrste izkušenj oziroma doživljanjev pa je znanost že vzpostavljena in nam je izročena. To obsega vse čutne izkušnje. Razlaga pa, ki išče možnost načelnega spoznanja in naj bi izhajala iz izkušnje, mora poiskati neko drugo vrsto izkušenj, namreč načelno spoznavne izkušnje. Prvo vprašanje, ki zadeva možnost take znanosti, je tedaj, ali lahko med tem kar izkušamo najdemo take izkušnje? S tem povezana naloga pa je opisati značaj takih izkušenj. Toda stvari vendar izkušamo kot dejanske, se pravi spoznavno.

2. Metoda fenomenologije uma – *epoche*, redukcija in bistvogledje

Dokler pa smo v opazovanju našega doživljanja naravnani na doživljeno kot dejansko bivajoče, katerega dejanskost nekako deluje na nas kot dejansko bivajoče, predpostavljamo dejanskost bivajočega in s tem metafizično tudi neko dejansko bistvo tega dejanskega. To pa je za pristojno načelno razlago odnosa doživljanja, doživljajočega in doživljenega neustrezno.

13 Prim. Aristoteles, *Metafizika* 1051b 17–37.

14 Glej Husserl, 1977, §73.

Toda začetek in počelo vsake pristojne načelne razlage spoznavanja in doživljanja je načelo brezpredpostavkovnosti. V motriteljskem (teoretičnem) zadržanju tako izklopimo delovanje predpostavke biti¹⁵ in dejanskosti bistva in biti in dejanskosti sploh. V motrečem pogledu tako ostane samo sprejemanje in delovanje doživljanja žive izkušnje,¹⁶ ki se tako izkažeta v njunem soodnosu. Toda od kod lahko tedaj v načelni, filozofski, razlagi izhajamo? Kaj ostane, ko izklopimo, tako ali tako zmedeno, predpostavko biti in dejanskosti? Ko zadržim sodbo o biti bistva, jo postavim v oklepaj, to pomeni, da opazujem način danosti bistva, a ne trdim, ne postavljam biti bistva, ne sodim o biti bistva, se pravi biti bistvu niti ne prirekam niti ne odrekam, ampak opazujem, motrim, način, kako se bistvo daje v zavesti.¹⁷

Kako je torej lahko zadržanje sodbe o dejanskosti metodično primerno, da izkaže dejanskost? Iz žive izkušnje se izklopi udeležnost v predpostavljajanju dejanskosti, ostane pa način, kako se dejanskost izkazuje v izkušnji, kot slučajna ali kot bistvena. S transcendentalno univerzalno *epoche* naravno naravnost na dejanskost tako preoblikujem v transcendentalno naravnost na dejanskost, ki ima refleksiven in motriteljski značaj in pomeni neko zadržanje v odnosu do biti, in sicer na način zadrževanja pred postavljanjem biti. Transcendentalna *epoche*, zadržanje postavljanja biti, dejanskosti doživljanega, tako sprosti področje za transcendentalno redukcijo, zvajanje, vsega doživljanja na soodnos doživljaja in doživljanega. S transcendentalno redukcijo se metafizični interes uma omeji na umu pristojen, transcendentalni interes – interes za bit in dejanskost, kakor se izkazuje v soodnosu z umevanjem samim. Soodnos uma in umevanega pomeni, da se um in umevano sovzpostavljata tako, da um vzpostavlja enostavno bistvo, toda vselej in nujno v soodnosu z enostavnostjo samega bistva. Tako oba člena odnosa ostajata tudi načelno samostojna.

15 Glej Husserl, 1997, *Teza naravne naravnosti in njen izklop*.

16 Prim. Held, Klaus, *Lebendige Gegenwart*, Martinus Nijhoff, Den Haag 1966, str. 63. Held razlaga izkušnjo, ki ostane po redukciji kot živo prisotnost. Prisotnosti pa ni brez soodnosa tega, kar prisostvuje in tega čemur prisostvuje.

17 Glej Husserl, 1997, *Področje čiste zavesti*.

Morda se postavitev načelnega soodnosa sicer zdi prisiljena metodična predpostavka, čeprav načelna. Ali pa je soodnos neka neposredna zrenjska razvidnost, kot se to v fenomenologiji zahteva od načela? Toda ta načelni soodnos ni kar postavljen, ampak se pridobi tako, da se samoizkaže z dejavnim in teoretično zavestnim zadržanjem sodbe o dejanskosti, ki se trudi ravno izogniti se naivnemu in tudi prisiljenemu teoretičnemu postavljanju dejanskosti v naravno naravnani zavesti in postavitev dejanskosti privedi v sorazmeren odnos z izkušnjo. Kakor pravi tudi Husserl, nevtralizacija ni hipotetični zastavek, ni namreč nikakršen zastavek ali predpostavka.¹⁸

124

Zato pa bi se tudi lahko ugovarjalo, da je dejavni del izkušnje samo umska predpostavka in da je v resnici celotna izkušnja zgrajena iz utrpevanja in sprejemanja. Toda tudi tak ugovor spregleda načelno naravo take razlage izkušnje, ki razlaga živo izkušnjo v pomenu njene celovitosti, bogatosti, smiselnosti in zadržuje naravno delujoče postavljanje biti. Sam ugovor pa predpostavlja zgolj trpnost izkušnje in nekaj, kar jo utrpeva. Razlaga izkušnje, doživljanja kot soodnosa dejavnosti in sprejemanja brez ozira na bivanje doživljajočega ali doživljenega, pa nikakor ne vsebuje kar kake metafizične predpostavke enostavne dejavnosti izkušnje, ampak samo zatrjuje očitno dejstvo dejavnosti doživljanja oziroma bogate, smiselne izkušnje, ki se dogaja na razne načine zaznavanja, opažanja, delovanja, mišljenja, dojemanja, brez metafizične predpostavke o načelni bitni samostojnosti te dejavnosti. Skuša pa iz soodnosa sprejemanja in dejavnosti doživljanja tudi izkazati neki enostavni značaj dejavnosti, kakor enoti doživljeno mnogotero.

Kakor razlaga Husserl, pa je zaradi neodločenosti glede biti v nevtralnostni modifikaciji izklopljena tudi pravosodnost uma glede pravilnosti postavitve biti.¹⁹ V fenomenološki nevtralizaciji, kot umski razlagajoči dejavnosti, um torej tudi ne presoja upravičenosti ali pristojnosti lastnega sopripadanja neki postavljeni dejanskosti bistva, torej niti dejanskosti sploh, ampak samo iz sebe pristojno zvesto opisuje lasten soodnos s postavitvijo dejanskosti. Fenomenološko upravičeno torej lahko kvečjemu trdimo: um je pristojen sam iz sebe izkazati lasten soodnos do postavljanja dejanskosti bistva, se

¹⁸ Ibid., str. 354.

¹⁹ Glej ibid., §110.

pravi brez odločitve o dejanskosti, brez njenega postavljanja, ki je zunaj meja načina danosti. Tako ostane samo videz, izgled postavitve, postavljenega kot postavljenega, brez izvršene postavitve. Smisel namreč predpostavlja smisel podeljujoči um. Kakor razlaga Husserl,²⁰ je tako odstranjen nesmiseln pomen stvarne dejanskosti, kot poslednjega smisla kot temelja, brez ozira na zavestni smisel in utemeljevanja.

Transcendentalno fenomenološka *epoche*, ki zadrži delovanje postavljanja biti, tako omogoči čisto, bistvenostno, raziskovanje soodnosa umskega deja in bistva, kakor se daje v zrenju v umu; brez predpostavke o njegovi biti in njegovem odnosu do biti stvari, katere bistvo je. Toda kaj je fenomenološko zrenje, pogled, ozir (refleksija)? To očitno ni logični ozir. Določeno je kot neposredno zrenje tega kar se daje in kaže, kakor se daje in kaže. Fenomenološki pogled, ki se ne usmerja na transcendentno bit ampak na soodnosno bistvo uma, je pridobljen z zadržanjem sodbe dejanskosti. Ta pogled je pogled uma samega, kakor se izkazuje sam iz sebe samega, brez ozira na delujočo postavko njemu transcendentne dejanskosti. Iz tako pristojno področno zamejenega izhodišča se edino lahko izkaže bistvo, kakor se daje v zavesti. Fenomenologija je namreč zastavljena kot umsko spoznanje bistev. Izklop trditve o biti omogoča osredotočenje pogleda na samoizkazajoč se, načelen in bistven soodnos zavesti (deja) in predmetnega bistva. Bistveni, eidetski soodnos pa je tako soodnos izgledanja izgleda in izgleda izgledanega.

Toda ali je redukcija zavestni dej, ali znanstveno-razlagalni postopek, ali oboje? V redukciji motreče opazujem tok izkušnje v vsej njeni polni in živi konkretnosti, posameznosti, izgrajenosti. Toda redukcija je ravno teoretski, motriteljski postopek, ne samo izvrševanje nekega izkustvenega dejanja. Živa in polna konkretna izkušnja pa pomeni: celostna, zvezna, bogato in smiselno zgrajena izkušnja, ki vselej vsebuje soodnos danosti in dejavnosti podeljevanja smisla.

Toda ali je v fenomenološko eidetiko vnešen kak predsodek iz predfenomenološke eidetike, kakor se sprašuje Fink?²¹ Z redukcijo je *eidōs*

20 Ibid., str.183.

21 Fink, Eugen, *Sixth Cartesian Meditation. The idea of a transcendental theory of method*, prev. Ronald Bruzina, Indiana University Press, Bloomington; Indianapolis, 1995, §9 *Phenomenology as ideation*.

postavljen v širši kontekst podeljevanja smisla, razlaga Fink.²² Svetno bistvo pa je izhodišče za izkazovanje transcendentalne konstitucije, še razlaga.²³ Svetno in transcendentalno bistvo pa sta v razmerju analogije, kakor razlaga Fink.²⁴ Bistvo pa je na netematiziran način predano in si ga lahko kadarkoli prilastimo z bistvogledjem in si ga tako nekako spomnimo, bistvogledje je tako nekako anamnesis, razlaga Fink²⁵ in je vodeno s spoznanjem preddanega tako, da v predvidiku bistvenega obdržimo to kot ne-slučajno²⁶ (invariantno pri Husserlu).

Husserl pa trdi,²⁷ da je spoznanje bistva neodvisno od spoznanja dejstev in da bistvenostne resnice ne vsebujejo nikakršne trditve o resnici dejstev. Toda to je potrebno razumeti v zelo določenem smislu, namreč ne, kot da spoznanje bistva ničesar ne pove o dejstvu, saj je ravno spoznanje bistva dejstva in torej bistvo izreka glede dejstva. Pač pa v smislu, da spoznanje bistva ne pove ničesar o naivno ali pa metafizično postavljeni "resničnosti", "stvarnosti" ali "dejanskosti" bistev, ki bi bila ustrezna prav tako postavljeni "dejanskosti" dejstev v prostoru in času. Spoznanje bistva torej ne more povedati nič o dejanski zvezi dejstva in bistva. Smisel te trditve pa je tudi načelna samostojnost znanosti o bistvih od znanosti o dejstvih.²⁸

Teorija abstrakcije po kateri se splošno vzpostavi z abstrakcijo na osnovi posameznih, posebnih zrenj, pa je deloma nejasna, deloma nepravilna, kakor razlaga Husserl.²⁹ Po Husserlu namreč osnova bistvogledja ni posamezno kot posamezno dano v zrenju, ampak "posamezno" (namreč pravzaprav splošno bistvo), ki je dano v izmenjavi nebistvenih vidikov (pravzaprav gledano kot

22 Ibid., str. 78.

23 Ibid., str. 79.

24 Ibid., str. 81.

25 Ibid., str. 82.

26 Ibid., str. 83.

27 Husserl, 1997 §4.

28 Glej tudi Husserl, 1997 §8.

29 Husserl, Edmund, *Experience and Judgment*, ur. Ludwig Landgrebe, prev. James S. Churchill in Karl Ameriks, Northwestern University Press, Evanston 1973, III.2, §87 d. Tako tudi Andrina Tonkli Komel, Med kritiko in krizo, Založba Nova revija, Ljubljana 1997, str. 71 razlaga: "Bistvo torej ni idealno kajstvo, dobljeno z abstrakcijo nebistvenega ali pa "dano" na kakšen drug napojasnen način, pač pa je način, kako zadeva sama zadeva kot eidos. Zadeva kot bistvo, eidos, lahko zadeva le na bistven način, v bistvenem zrenju, in je tudi razumljiva le iz tega načina."

lastnost posamezne stvari), pravzaprav "konkretna hibridna enotnost"³⁰ posameznih, ki se medsebojno izničijo in izključujejo, pravi Husserl. Izpostavlja pomen variacije v nasprotju s pomenom alteracije, predružačenja, ki je predružačenje neke posamezne stvari skozi čas, variacija pa ravno predružačenje enega posameznega v drugo, a z isto lastnostjo, ki se tako izkaže kot splošna za neko vrsto stvari.³¹ Splošnosti pa so z variacijo pridobljene tako, da se v postopku domišljiske variacije slučajne pripadne lastnosti izkažejo za poljubne.³² Eidetski uvid pa je vezan na zrenje mnoštva možnih variacij.³³ Toda iz Husserlovih besed, da je jedro vseh form zadnji substrat, neko tole,³⁴ bi lahko sklepali, da tudi Husserl priznava odvisnost bistvogledja od posameznega predmeta danega v izkušnji. Tako pa pravi tudi Edith Stein, da "Oblikovanje pojma predpostavlja dojetje bistva."³⁵ in govori proti umljivemu bistvu kot splošnemu, z razlogom, da je bistveni kaj nekaj stvarnega in napotuje na Heringa glede individualnega bistva;³⁶ bistvo posameznega je namreč posebno, posamezno, individualno; nerazdeljivo v bistvo več bitnosti.³⁷ Gre pa tudi za problem ločitve posameznega in splošnega v Husserlovi ideji fenomenologije, na katerega opozarja Anton Žvan.³⁸ Ali ima fenomenologija po Husserlovi ideji dostop do posameznih stvari, bitnosti, ali pa je povsem idealistična? Husserl naj bi sestavljal protislovno, pojmovni realizem in posamezno doživljajsko strukturo, pravi Žvan,³⁹ Husserl naj bi opravil neposreden prehod

30 Ibid.

31 Ibid. §87f.

32 Ibid. 87§b.

33 Husserl, 1973, §87c.

34 Husserl, 1997, §14, str. 57.

35 Stein, Edith, *Končna in večna bit*, Družina, Ljubljana 2015, III. – Bistvena in dejanska bit §3, str.88.

36 Prim. Hering, Jean, *Bemerkungen uber das Wesen, die Wahrheit und die Idee; §2 Das Wesen als Individuum*, Max Niemeyer Verlag, Halle 1921.

37 Stein, 2015, §10; glej tudi npr. prav tam, str. 86, isto razlikovanje tudi prav tam, str. 96 (§5). Glej tudi op., str. 157, v kateri kritizira enostransko dojetje bistva kot splošnega v Husserlovem nauku o ideaciji in se sklicuje na dopolnitve njegovih učencev v tem oziru.

38 Žvan, Anton, *Transcendentalna filozofija pri Kantu in Husserlu* (disertacija), 1978, str. 249.

39 Ibid.

iz posameznega na splošno.⁴⁰

Potrebno pa je reči, da je metoda variacije morda sicer povsem primerna za bistvogledje, toda za bistvogledje primernejša je gotovo metoda domišljjskega, fantazijskega zrenja možnosti alteracije, predrugečenja neke stvari. To je metoda odvzemanja nebistvenih vidikov na način variacije lastnosti posamezne stvari dane v zoru, ki izkaže samo možnost nebistvenih vidikov, na primer višine, barve itn., na sploh vse snovi, dokler ne ostane jedro dejanskosti stvari. Ta metoda je primernejša, ker se nanaša na stvar v kar najbolj razvidnem oziroma dejanskem načinu danosti, to pa je namreč neko tole, kakor je bilo uvodoma razloženo. Samo neko prav posamezno tole pa je namreč tudi lahko dejansko, dejansko je namreč posamezno, kakor izkazuje metafizična pristojno zastavljena razlaga.

128

Tu pa je potrebno zastaviti vprašanje, ali je možno razložiti bistvogledje tudi tako, da nam bi dajalo ne samo splošno kajstvo, bistvo stvari, brez katere ne more biti *mišljena* (kot to izrecno razume Husserl),⁴¹ ampak tudi kajstvo, bistvo, brez katerega ne more biti dejanska? Husserl pa smatra bistvogledje čistih splošnosti kot čistih bistevev, *eidosa* za zrenje *a priori* možnosti (dejanskosti), ne za zrenje dejanskosti.⁴² Tako pojmovanje bistva oziroma *eidosa* pa je potrebno načelno zavrniti kot pristojno umsko, čeprav morda sicer logično povsem primerno in pristojno. Umsko bistvo namreč ni nič "čistega" v smislu odvezanosti od dejanskosti stvari ali v smislu splošnosti odvezane od posebnosti stvari. Je namreč ravno dejansko udejanjenje stvari, kakor je to dobro zastavil Aristotel, saj um znanstveno teži k dejanskosti. Um torej nima nobenega znanstvenega interesa za "čisto" v smislu samo splošnega in nedejanskega. To prav dobro razume tudi Husserl, kadar razlaga problematiko umnosti, ki jo vselej veže na problematiko dejanskosti kot problematiki uma soodnosno. Toda, kadar razpravlja samo o bistvogledju, ga ne veže ideja umske znanosti, pač pa samo ideja logične znanosti.

Tako je potrebno za razvitje fenomenološke idealne možnosti umske znanosti skladno z njenimi načeli tudi preoblikovati pojmovanje bistvogledja,

40 V nasprotju z dialektično, razvojno povezanostjo posameznega in splošnega pri Heglu, kakor opominja Žvan, *ibid.*

41 Husserl, 1975 §87a.

42 *Ibid.* §89; §90.

ustrezno pa tudi njegovo metodo. To pa je lahko mogoče samo, če je mogoče v razlagi izkazati sopripadnost bistva kot miselnega kajstva in dejanskosti. Tu bi se lahko javil ugovor, da bi to še vedno pomenilo samo razložiti bistvo kot tisto, brez česar se stvar ne more *misлити* kot dejanska. Toda če se izkaže načelen soodnos miselnega bistva in dejanskosti, tedaj to nakazuje na dejanskost samo, sicer kakor je v odnosu z mislijo oziroma umom, toda vendar tudi kot načelno samostojno.

3. Fenomenološki opis bistvogledja

Fenomenologija naj bi bila zrenje bistva, se pravi zrenje enostavnega udejanjenja. Bistva kot enostavna in samostojna naj bi bila neposredno kot taka zagledljiva. Kakšno pa naj bi bilo to zrenje? Ali naj bi bilo logično ali nelogično? Ali je logično v tem zrenju samo pomožno in spremljajoče? Zrenje je dejavno logično umsko odmišljanje, odvzemanje pripadnih, snovnih lastnosti neposredno gledani, v bogati in smiselni živi izkušnji zrti bitnosti tako, da ostane samo bistvo – enostavna oblika, ki se s tem, ko se tako udejanji v umu, izkaže za udejanjenje bitnosti. Bistvo, oblika, je tako predmetno jedro in smisel doživljaja, ki se izkaže z izvidenjem enostavnega jedra doživljaja.

Toda to bistveno jedro je postavljeno kot nedoločljivo, kot nekaj kot nekaj. To sicer je ena stran bistva, vsako bistvo je namreč oblika nečesa kot nečesa, toda vendar so bistva, oblike, različne. Brez tega določila je umevanje prazno, nikakor smisel udejanjenja ni pač samo nekaj, saj je vsako udejanjenje, udejanjenje na nek način.

Fenomenologija naj bi opisovala samo tisto, kar se v neposrednem zrenju v zavesti daje, kakor se daje. Ali pa je torej pristojen opis predmetnega bistvenega jedra kot tistega, kar se daje, kakor se v zavesti sami daje in izkazuje, ali pa je samo postavljeno kot postavka, da naj bi se tako dajalo, da bi bil opis fenomenološko znanstveno ustrezen in pristojen? In kako se torej v umskem zrenju daje dejansko, dejanskost?

Opis umevanja bistva, udejanjenja, bi potekal takole: ko z umskim dejanjem odmislimo, odvzamemo, v tem izvornem pomenu abstrahiramo vse slučajne pripadnosti posamezne stvari, ostane pred pogledom uma bistvo, oblika, kot izpolnjeni smisel in polno jedro doživljaja. To je postopek umevanja,

zagledanja in izvidenja bistva. Kakor pa se bistvo izkaže kot umsko polno jedro, se izkaže tudi kot udejanjenje, to je namreč smisel udejanjenja, kakor je bilo razloženo. Udejanjenje se tako v umskem zrenju daje kot izpolnitev, kot izpolnjeni smisel, kot polna umska oblika, *eidos*, bistvo. Kar fenomenologija uma najpoprej izkazuje je, da je umska oblika dejanskost, udejanjenje. Bistvo kot dejanskost oziroma udejanjenje je namreč neko jedro, središče predmeta, stvari. Središče predmeta, bistvo predmeta je namreč temelj njegovega bitnega načina. Ta bitni način pa je dejanskost. Dejanskost je način danosti predmeta, soodnosn z dejanskostjo predmeta, bistva. Ta soodnosnost se izkazuje v umevanju samem. Umsko zrenje dejanskosti je najbolj neposredno zrenje; počelo lastnega udejanjenja ima namreč samo v sebi, to je fenomenološko izkazano kot neposrednost zrenja. To zrenje ima značaj čiste razvidnosti, iz samega sebe. Kakor pa se bistvo izkazuje kot jedro in izpolnitev, pa se tako izkazuje tudi udejanjenje kot dovršeni smoter (*telos* in *entelecheia*), kar je tudi smisel oblike, kakor je metafizično in noetično zastavljena, kakor je bilo razloženo. Izpolnitev, smoter umevanja in bistvo kot izpolnjeni smoter, pa sta tako v soodnosu, "razvidnost je, glede na jedro, enotnost umske postavitve s tem, kar to postavitve motivira."⁴³

Toda, ali lahko to vzamemo kot pristojen izkaz dejanskega bistva, udejanjenja in sopripadnosti uma in udejanjenja? Je nek izkaz sopripadanja uma in dejanskosti, kakor se izkazuje v zavesti sami. Toda, ali je zadosten? Kot udejanjenje se predmetno jedro, smisel, pristojno daje zaradi tega, ker um v sebi ponovno udejanji to jedro, bistvo, in ga s tem obenem tudi »trpno« sprejme, z dejavnostjo odvzemanja, ki je obratna udejanjanju stvari, ki je ravno sestavljanje snovi v enoto. To lahko brez težav sprejmemo kot tako, kakor se daje. Toda kako je lahko predmet uma posamezna oblika, če je ta oblika ravno oblika posamezne bitnosti? V umu je ponovno udejanjenje in na ta način oblika, udejanjenje ravno te bitnosti.

Ali pa lahko ta teorija zagotovi tudi teorijo pristojnega umskega spoznanja na način razlage? Zagotavlja pristojno samospoznanje, samorazlago uma. Toda tudi razlagajoče umsko spoznanje, saj se izvrševanje bistvogledja najpristojneje dogaja metodično, s postopnim odvzemanjem slučajnih pripadnosti v razlagi, ki prihaja do bistvenega jedra fenomenalne stvari.

43 Husserl, 1997, str. 441.

Posamezen predmet je dan v živi, bogati in smiselni izkušnji v raznoterih načinih danosti, od katerih nekatere, pristnost, razvidnost, dejanskost in enotnost silijo k umevanju. Toda k umevanju lahko silijo samo, če je izkušnja vselej v soodnosu z umom, ki tudi sam sili k umevanju. Prisila predmeta in prisila uma sta, se pravi, soodnosna. Vsaka umna postavitev dejanskosti, udejanjenja, je vzgibana z nekim določenim načinom danosti predmeta.⁴⁴ In enako velja za umno postavitev bistva kot enostavne osnove, jedra predmeta, tudi ta je vselej vzgibana z neko danostjo predmeta v izkušnji v načinu njegovega jedra. Um pa je končen, omejen v tem, da podeljuje smisel, enoti v soodnosu s prisilnim vzgibom misli. V soodnosnem razumevanju umske izkušne je sila umevanja soodnosna s silo utrpevane čutne mnogoterosti, katere bit postavlja v oklepaj, jo enoti in ji tako podeljuje smisel. Srečujemo stvari, a soodnosno z izkušnjo in načini, v katerih jih srečujemo, lahko umevamo tudi njihove bistvene oblike, jedro kot njihovo udejanjenje. To jedro pa lahko primerno, pristojno umevamo, kakor ga umevamo soodnosno s konkretno izkušnjo odmišljanja slučajnih pritisk nekega doživljenega predmeta. Tako um ne utrpeva silovitosti biti, ampak je sila enotenja soodnosna s silo mnogoterega. Um lahko torej pristno in pristojno umeva neko bistvo samo tako, da se mora upreti vsej nasproti mu postavljeni sili mnogotere čutno zaznane snovi in jo trudoma odstranjevati, odvzemati, dobesedno odvreči (abstrahirati), da bi se lahko izkazalo enostavno bistvo, jedro, udejanjenje. Um v tej svoji dejavnosti tudi izvaja nekako prisilo glede na predmet. Toda ravno tako soodnosno, kot vzpodbudo, vzgib, zamišlja si namreč slučajnost, nebitvenost snovi, ta pa nato sama postopno v živi izkušnji izgublja silo.

Ali tako fenomenološko, v soodnosu z izkušnjo, razumet um torej utrpeva misel na predmet zaradi prisilnega srečanja s predmetom, ali je sam nasilen? Fenomenoloski um je s svojo dejavnostjo v enakovrednem, sorazmernem soodnosu s srečevanjem, slučajnim in prisilnim sprejemanjem predmeta v načinu njegove danosti. Ideja uma kot luči, nenasilne svetlobe, ki pusti vse pokazati in ki je tudi nič ne prisiljuje k razkrivanju, je sicer mistična ideja, ki pa jo lahko fenomenološko razložimo kot soodnos prosojnosti umevanja in dajajočega se predmeta v posebnem načinu danosti, ki ni popolna enovitost, a vseeno soodnos sil.

44 Ibid.

4. Fenomenologija korelacij uma in dejanskosti

Iz opisanega bistvogledja je mogoče postopno izpostaviti naslednje soodnose oziroma korelacije uma in umevanega. Postopno izkazanje teh soodnosov omogoči izkaz soodnos uma in bistva kot udejanjenja.

a. Korelacija možnosti in dejavnosti uma

Dejavnost uma je v soodnosu z udejanjenjem umevanega, kakor je dano. Kakor pa je dano, je tudi sprejeto. Bistvo je tako sprejeto v svojem načinu in značaju danosti udejanjenja. Dejavnost uma je tako v soodnosu z udejanjenjem, kakor je sprejeto. Da pa bi bila dejavnost uma in udejanjenje, kakor je sprejeto v soodnosu, mora možnost, ki sprejema udejanjenje, biti nekako druga kot dejavnost umevanja, ki umevano udejanja. Možnost oziroma sprejemanje in dejavnost sta soodnosna v živi smiselni izkušnji, kakor sta soodnosna tudi doživljanje in doživljeno, sta namreč soodnosna tudi značaj dejavnosti in značaj sprejemanja doživljanja, tako pa sta sorazmerno soodnosna tudi značaj sprejemanja uma in značaj dejavnosti uma. Razlikovanje možnega in dejavnega uma se tako izkaže kot razlikovanje sprejemajočega in dejavnega značaja uma. Kakor je fenomenološko bistvo uma namreč soodnos dejavnosti umevanja in umevanega udejanjenja, je um tako sprejemanje kot udejanjenje, oziroma je um tako možen oziroma sprejemajoč kot tudi dejaven v tem pomenu, da ima tako sprejemajoč kot tudi dejaven značaj.

Kakor pa sta soodnosna udejanjenje možnosti umevanja in dejavnost umevanja, prav tako pa tudi dejanje umevanja in udejanjenje umevanega, je iz tega izkazano tudi, da sta soodnosna udejanjenje možnosti umevanja in udejanjenje dejavnosti umevanja glede na udejanjenje umevanega. Kakor sta namreč sprejemajoči in dejavni značaj umevanja soodnosna, je tudi udejanjenje uma, kakor ima značaj sprejemanja udejanjenja, soodnosno z udejanjenjem uma, kakor ima značaj dejavnosti oziroma udejanjanja umevanega. To konkretno pomeni, da dejavnost odzemanja slučajnih pripadnosti udejanji umevano obliko, soodnosno s tem, pa se dogaja tudi sprejemanje te umevane oblike kot udejanjenja. Tako sta dejavni in sprejemajoči značaj uma soodnosna glede na udejanjenje umevanega. Tako je sopripadnost uma in udejanjenja

izkazana iz uma samega, kakor se razvidno daje v soodnosnem značaju z umevanim in njegovim načinom danosti.

b. Korelacija uma in bistva kot enotnosti doživljaja

V fenomenološki redukciji se bogata smiselna živa izkušnja izkaže kot soodnosno sovzpostavljanje doživljanja in doživljanega. Rečeno pa je tudi bilo, da je v prvenstvenem smislu izkušano posamezno. Vzpostavljanje žive izkušnje je tako dejavna sestavitev zavesti, ki sestavi doživljajski tok v enoto in jo s tem postavi in doživljaju podeli smisel, da tako proizvede enoto smisla. Enotni doživljajski tok pa se lahko dojame kot ideja v regulativnem smislu.⁴⁵ Doživljajski tok se tako dojame kot enotnost na način regulativne, intencionalnost vodilno usmerjajoče ideje.⁴⁶ Če ta uvid prenesemo na fenomenologijo bistva, lahko rečemo, da je fenomenološko dojetje bistvo ideja enotnosti določenega izkustva, bistvo je namreč logično zastavljeno kot počelo enotnosti. Izkustvo pa je prvenstveno izkustvo posamezne stvari, kot je že bilo načelno razloženo. Torej pa se bistvo izkaže kot ideja enotnosti posamezne stvari. Kakor pa je podeljevanje smisla v doživljanju soodnosno s doživljanim smislom, ta pa je neka enotnost, je podeljevanje smiselne enotnosti soodnosno s to enotnostjo. Če pa je ta enotnost ideja, ideja pa je umska, je podeljevanje smiselne enotnosti dejanje umevanja. Torej pa je umevanje enotnosti doživljaja soodnosno z njegovo enotnostjo. Nič manj pa ni umevanje enotnosti, če je ta enotnost umska ideja, ki vodi doživljanje. Kakor namreč razlaga Husserl, pa "Ravno lastnost kantovske ideje je uzrta ideacija, ki zato, ker je adekvatna določitev njene vsebine, kar tu pomeni njenega doživljajskega toka, nedosegljiva, ne izgubi ničesar na svoji uvidnosti."⁴⁷ *Eidos* je namreč soodnosen z adekvatno danostjo *eidos*a, ali v smislu končne danosti ali v smislu ideje, kakor pravi

45 Glej Husserl, 1997, §83 *Dojetje enotnega doživljajskega toka kot "ideja"*.

46 Prim. Kant, Immanuel, *Kritika čistega uma, Analogija izkustva v Problemi 1-2*, 2007, str. 36. Ideja je za Kanta sicer umska in je počel enotnosti rabe razuma, kategorija pa razumska in počelo enotnosti izkustva. Tu rabim, skupaj s Husserlom, idejo in regulativno idejo v širšem smislu, ki zajema tudi razumske kategorije pri Kantu.

47 Husserl, 1997, str. 271.

Husserl.⁴⁸ V slednjem primeru je bit transcendentna, saj leži "v neskončnosti noematičnega korelata",⁴⁹ zrenje pa je transcendirajoče – na način horizontne anticipacije. Kot je izkazal Kant v Kritiki čistega uma, ima anticipacija celote nekega možnega izkustva bistveno umski značaj,⁵⁰ čeprav je v omejeni meri mogoča tudi iz navade in razuma, kakor bi razlagali empiristi, npr. Hume.⁵¹

c. Korelacija uma in bistva kot jedra

Doživljanje in izkušnja sta bila razložena kot živa, bogata in smiselna izkušnja. Izkušnja ima tako neko smiselno vsebino, enoto smisla, smisel ima namreč pomen enotnosti. Ta se je v prejšnji točki izkazala za umsko idejo. Doživljanje ima torej neko idealno vsebino, ki je v soodnosu z dejavnim podeljevanjem enotnega smisla. Kakor pa razlaga Husserl ima tako tudi vsak doživljaj vsebino,⁵² s katero se nanaša na menjeni predmet doživljaja.⁵³ Polno doživljanje pa se nanaša na *polni doživljaj* kot njegovo intencionalno in *polno kajstvo*, kakor razlaga Husserl.⁵⁴ Toda to ni odnos zavesti do njene intencionalne *predmetnosti*, vsakemu postavljaajoče-doživljajskemu (mišljenjskemu)

134

48 Ibid. §144, str. 461.

49 Ibid.

50 Tako tudi John Drummond, *The Doctrine of the noema and the theory of reason* v Andrea Stati (ur.), *Commentary on Husserl's Ideas I*, Martinus Nijhoff, Den Haag 2015, str. 269: "Istovetnost predmeta ... se javlja v težnji k izpolnitvi, ki jo najdemo v zavestnem življenju, in v tem še enkrat vidimo X kot teleološki pojem. Ta teleološki smisel uma, v svojem usmerjanju k resnici, je temeljni smisel uma".

51 Prim. Komel, Dean, *Fenomenologija in vprašanje biti*, Obzorja, Maribor 1993, str. 39: "V aktih ideacije se daje to, kar je na stvareh najprej vidljivo: ko gledam hišo, vidim najprej: to je neka hiša. Pred vsakim konkretnim gledanjem hiše že vem za „hišo« kot tako. Ta vnaprejšnji izgled hiše in specije mi postane dostopen šele v aktih ideacije, ki so fundirani v predhodnih čutnih zorih posameznega bivajočega." Dahlstrom pa kritizira, da zveznost izkustva nedvomno omogočajo prefiguracije, nekaj takega kot ideje, delujoče v izkušnji, ob ozadju nedoločenosti, ki se javlja skupaj z danim doživljajem. "Toda noben od teh vidikov ne podpira kaj takega kot apriori idejo". Dahlstrom, 2015, str. 283.

52 Husserl, 1997, str. 416.

53 Ibid., str. 419.

54 Ibid., str. 418.

momentu namreč ustreza moment v doživljaju.⁵⁵

V opisu smiselne vsebine doživljaja izpolnjenem v čisti adekvatnosti pa se razvidno izloči istovetni intencionalni predmet od spreminjajočih se pripisanih lastnosti, kot osrednji doživlajski moment,⁵⁶ čisti istovetni določljivi,⁵⁷ a nikoli dokončno določljivi "X", nujno središče, čista točka enotnosti.⁵⁸ Tako istovetno in nujno središče enotnosti, pa se imenuje bistvo. Bistvo je torej izkazano kot istovetno enostavno središče doživljaja, kot idealno neskončno določljivi kaj oziroma kajstvo, "X". Bistvo se je namreč v prejšnji točki naznačilo kot razvidna, a nikoli dokončno določljiva ideja. Smisel pa je *predmet doživljaja v kako* svoje danosti, s tem kar je mogoče na najem razvidno najti in izreči, kakor razlaga Husserl.⁵⁹ Smisel je torej bistvo skupaj s svojim razvidno uvidenim in izrečenim načinom danosti. Smisel pa ni pridobljen z naknadno analizo in opisom, ampak je pogoj možnosti razvidnega opisa, ki leži pred njim kot soodnosni člen zavesti, kakor razlaga Husserl.⁶⁰ Prazen kaj, "X" pa je nekaj nosilec smisla.⁶¹ Bistvo v svoji nepopolno določeni enostavnosti je se pravi nosilec smisla v njegovem načinu danosti. Smisel, se pravi bistvo v svojem načinu danosti, v *modus*u *njegove konkretne polnosti*, pa je jedro.⁶² Bistvo v polnem pomenu je torej enostavni istovetni nepopolno določljivi kaj, kot v polnem načinu danosti dano jedro. Izpolnjeni smisel se pravi ni samo v bistvu, ampak tudi v njegovem načinu danosti. Doživljaj tako bistveno sestavljajo značaj danosti in jedro doživljaja.

Kakor pa je doživljanje v soodnosu z doživljenim, prav tako pa način doživljanja in način danosti doživetega, je tudi v svojem načinu razvidno izločenje središča in jedra doživljaja soodnosno s tem središčem in jedrom v konkretni polnosti kot njegovem načinu danosti. Doživljanje središča in jedra pa je umska dejavnost, jedro je namreč bistvo, to pa je umsko, torej pa je umsko razvidno izločenje jedra doživljaja, v soodnosu z umskim bistvom

55 Ibid.

56 Ibid., str. 422.

57 Ibid., str. 424.

58 Ibid.

59 Ibid., str. 422.

60 Ibid., str. 424.

61 Ibid.

62 Ibid., §132, str. 426.

kot središčem in konkretnim polnim jedrom doživljaja. Bistvo, *eidos* je tako "dovršen dopolnjen izgled",⁶³ kot tak pa fenomen v najlastnejšem smislu, saj se izkazuje razvidno in najbolj živo, smiselno in polno.

d. Korelacija umske razvidnosti in bistva kot izpolnitve in udejanjenja

Preden pa bi se lahko bistvo izkazalo kot udejanjenje, je potrebno najprej fenomenološko pojasniti smisel dejanskosti. To pa pomeni, pojasniti dejanskost, kakor se izkazuje v soodnosu z umevanjem, v fenomenološki redukciji po opravljenem izklopu postavitve dejanskosti.

Vendar pa imaravno um postavlja joč (tetičen) značaj. V tem, ko doživljenemu podeljuje smisel, namreč tudi postavlja njegovo dejanskost, smisel namreč podeljuje kot enostavno bistvo ali pa kot enotno bitnost, ta pa ima umski značaj dejanskosti. Oziroma, kakor pojasnjuje Husserl,⁶⁴ akti s karakterjem biti so bit postavlja joči oziroma tetični akti. Intencionalni predmet pa je transcendentalno vodilo tipike doživljajev, saj ga ti v možni sintezi menijo kot istega. Analiza gre torej od danega predmeta k ustreznemu načinu danosti, pojasnjuje Husserl.⁶⁵

Karakterji oziroma značaji biti pa so značaji načina biti in so značaji umevanja, ki so doksični oziroma karakterji prepričanja ali njim soodnosni značaji biti umevanega na javljajočem se predmetu kot "dejanskem".⁶⁶ Značaj gotovosti je tako soodnosjen z značajem gotovo bivajočega, značaj zanesljivosti pa z značajem dejansko bivajočega, kakor razlaga Husserl.⁶⁷ Značaj biti pomeni, da se neko umevanje ali neko umevano daje in javlja skupaj z nekim značajem, kako se daje in javlja, se pravi kakor fenomen. Fenomen ima tako način

63 Tonkli Komel, Andrina, str. 27.

64 Husserl, 1997, §103, str. 340.

65 "Prav sistematično razložiti to strukturno tipiko je naloga transcendentalne teorije, ki se – če se drži predmetne splošnosti kot vodila – imenuje teorija transcendentalne konstitucije predmeta sploh kot predmeta zadevne oblike ali kategorije oz. največ regije.", Husserl, *Karzezijske meditacije*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1975, str. 94.

66 Prim. Husserl, 1997, str. 340.

67 Ibid.

danosti in še raznovrstne posebne značaje danosti.⁶⁸ Tako se bit in dejanskost izkažeta kot fenomen. Dejanskost razlagati iz nje same in ne iz predpostavke pomeni dejanskost razlagati tako kot se daje v doživljanju in umevanju, se pravi kot fenomenalni značaj. Dejanskost se tako izkaže kot eden od bitnih načinov fenomena. Odnos uma do dejanskosti je torej na način odnosa do fenomenalnega značaja. Ker pa sta umevanje in umevano soodnosna, prav tako pa njuna načina in značaja, se dejanskost torej izkazuje v umu oziroma um izkazuje dejanskost. Fenomenološka pristojnost je tako pristojnost glede dejanskosti umskega kot fenomena, kakor se daje, v mejah, v katerih se daje, kakor pa se vse daje v mejah nekega horizonta, je tudi meja pristojnosti za dejanskost, meja horizonta, oziroma trenutek, kakor ima horizont namreč časoven značaj.

Kakor pa je zanesljivo prepričanje nemodificirana praoblika vseh načinov prepričanja je soodnosno tudi umevano "zanesljivo", "dejansko" bivajoče praoblika vseh modalnosti biti, kakor razlaga Husserl.⁶⁹ Nemodificirano prepričanje, gotovo prepričanje, je praprepričanje oziroma pradoksa, razlaga Husserl.⁷⁰ Toda kako je izkazano, da je značaj gotovosti prvoten značaj prepričanja in tako soodnosno značaj dejanskosti prvoten značaj biti? Najprej in večinoma se nam stvari namreč dajejo v nezanesljivem značaju prepričanja. Lahko pa rečemo, da je gotovost odlikovani značaj biti. Tako nas fenomenološka opisna analiza usmerja v umljivo dejanskost kot odlikovani značaj biti. Tudi za nemodificirano "bit" in dejanskost je namreč nekako prikladno, da jo pojmuje kot poseben značaj biti, tako kakor tudi aritmetika pojmuje eno kot število, razlaga Husserl.⁷¹

Toda dejanskostni značaj danosti mora biti razvidno izkazan kot značaj danosti bistva, če naj se bistvo izkaže kot udejanjenje. Kakor pravi Husserl, "Karkoli rečemo o predmetih – če govorimo umno – moramo pri tem to, kar je menjeno in kar je izrečeno, "utemeljiti", "izkazati", neposredno "videti" ali posredno "uvideti". Načelno so v logični sferi in v sferi izjav izrazi: "resnično" ali "dejansko bivajoči", "umno dokazljivi" v korelaciji; to velja tudi za vse

68 Glej *ibid.*, §103.

69 *Ibid.*, §104, str. 342.

70 *Ibid.*, str. 344.

71 *Ibid.*, str. 104.

doksične bitne oz. postavitvene modalnosti”⁷²

Posebni značaj uma pa je prilastitev postavitvenega značaja kot odlike, ki mu “bistvenostno pripada *samo in samo tedaj*, kadar je dana na temelju nekega izpolnjenega, izvorno danega smisla”.⁷³ Umska izvorno motivirana postavitev ima značaj uvidevanja.⁷⁴ Uvid, razvidnost pa je “v skladu z jedrom”⁷⁵ “enotnost umske postavitve s tem, kar to postavitev motivira”.⁷⁶

Razlikovati pa je potrebno popolnost prilagoditve zoru, ki je adekvacija v naravnem in širšem smislu) od popolnosti zadnje izpolnitve (adekvacije s “stvarjo samo”), ki predpostavlja prejšnjo popolnost.⁷⁷ V vsaki izpolnitvi pa je neka ponazoritev.⁷⁸ Izpolnjujoči dej tisto, kar je bilo prej samo menjeno postavi naravnost pred nas kot to stvar samo.⁷⁹ Potrebno pa je razlikovati ponazoritev in ponazoritveni, uvidni dej, ki ima izpolnitveni značaj.⁸⁰

Ideal ujemanja, adekvacije pa je zadnja, končnoveljavna izpolnitev, kjer je predmetno dano točno tako, kot je intendirano.⁸¹ Mnenje namreč teži k izpolnitvi v menjenemu.⁸² Polnost “kaže na cilj v katerem se večanje polnosti konča, v katerem je cela in vsa intencija dosegla svojo izpolnitev”,⁸³ in to končno in poslednjo. To je ideal pristne adekvacije stvari in uma, v katerem je “predmet dejansko “prisoten” ali “dan”, in prisoten ravno tako kakor smo ga menili (intendirali)”; nobena delna intencija ne ostaja implicitna in še brez izpolnitve”.⁸⁴ Um pa je fenomenološko

72 Husserl, 1997, str. 438.

73 Ibid., §136, str. 440.

74 Ibid.

75 Ibid., str. 441.

76 Ibid.

77 Ibid.

78 Ibid., §16.

79 Ibid.

80 Ibid., §17.

81 Husserl, Edmund, *Logical Investigations II*, prev. J.N.Findlay, Routledge & Kegan Paul, London 2001, §37.

82 Ibid.

83 Ibid.

84 Ibid.

opredeljen kot intenca smisla, ne kot zmožnost.⁸⁵

Samoizpolnitev pa vsebuje istovetenje,⁸⁶ razlaga Husserl, da je nekaj namreč polno dano pomeni, da je dano kot ono samo, kot je bilo rečeno, tako pa se intenca tudi ne more izpolniti brez istovetenja. Istovetenje in prepoznanje pa imata sintetičen značaj, v katerem je vzpostavljeno, da je neka stvar res taka kot smo si jo prej predstavljali.⁸⁷ Vsaka identifikacija, istovetenje je torej nek postavljaljoči dej.⁸⁸ V propredmetujočih dejih ima enotnost izpolnitve značaj enotnosti istovetenja.⁸⁹ Toda vsaka izpolnitev nekega samo kazočega deja ima značaj sinteze na način istovetenja, ni pa v vsakem sintetičnem istovetenju izpolnjena neka pomenska intenca.⁹⁰ Samo popredmetujoči dej pa so smisel-podeljujoči, smisel se namreč vselej nanaša na predmet.⁹¹ Vsako dejansko istovetenje je tako trdilni, postavljaljoči dej.⁹² Mnenje namreč dejavno meri na nekaj, zaznava pa je trpna. Epistemološko pregnanten pojem razvidnosti je tako povezan z dejem popolne sinteze izpolnitve, ki intenci daje polnost vsebine, polnost samega predmeta, ki je dan tako kot je menjen.⁹³ Neustrezno je torej razvidnost pojmovati nekorelativno, kot pripadajočo samo deju ali samo vsebini, razvidnost je namreč značaj soodnosa. V razvidnosti deja se izkazuje sopripadnost umskega deja in dejanskosti vsebine. Glede stopenj polnosti pa lahko po Husserlu razlikujemo:⁹⁴ 1. obseg, celovitost ali bogatost polnosti, 2. živost polnosti, ki je stopnja približka nazorne predstave ustreznim momentom vsebine v predmetu., 3. raven resničnosti polnosti tj. večje ali manjše število strogo predstavnihi vsebin. Ideal adekvacije pa ima kar največjo stopnjo obsega, živosti in stvarnosti kot samo-dojetje celega, polnega predmeta.⁹⁵ Polnost je tako v ponazoritvi, uprisotenju.

85 Ibid. Tako tudi Ram, Adhar Mall, *Phenomenology of Reason*, v: *Phaenomenologica* 49, *Perspektiven transzendentalphlinomenologischer Forschung*, Martinus Njihoff, Den Haag 1975, str. 139. Glej tudi Husserlovo razlago *adaequatio* v Husserl, 2001, §22.

86 Husserl, 2001, §13.

87 Ibid.

88 Ibid.

89 Ibid.

90 Ibid.

91 Ibid.

92 Ibid.

93 Ibid.

94 Ibid., §23.

95 Ibid.

Razvidni način dojemanja je tako sooden s polnostjo kot celovitim, bogatim in živim načinom danosti, ta pa ima tudi značaj istovetnega. To pa je ravno tudi značaj bistva kot jedra, namreč kot konkretne polnosti smisla v polnem načinu danosti. Rečeno pa je že bilo tudi, da je to jedro razvidno izvideno. Torej pa je razvidni način dojemanja sooden z bistvom in njegovim značajem danosti. Kakor pa ima polnost značaj samodane dejanskosti, razvidnost pa je v najodličnejšem smislu značaj uma, je um sooden z dejanskostjo kot značajem polne danosti in tudi s tem značajem soodnosnim udejanjenjem. Če pa je značaj bistva enak značaju dejanskosti, se tako torej izkaže značaj bistva kot dejanskosti oziroma udejanjenja, namreč kot polno danega. Razvidnost in udejanjenje sta soodnosni na način, da je razvidnost izvorni način danosti živega izkustva, udejanjenje pa odlikovani način te danosti. Način danosti pa je sooden z načinom naravnosti. Dejanskost je tako soodnosna z razvidnim, uvidim, motrečim, umnim načinom naravnosti. "Dejanskosti smo si lahko gotovi samo v sintezi izkazovanja evidentne samodanosti."⁹⁶ "Vsaka zamisljiva adekvacija izstopi kot nase izkazovanje, je naša sinteza, ima v nas svoj zadnji transcendentalni temelj."⁹⁷ Toda to je potrebno razumeti v smislu soodnosa.

Ker sta torej razvidnost umevanja in razvidnost umevanega, kot je bilo izkazano, soodnosna, prav tako pa razvidnost umevanega in udejanjenje umevanega, bosta soodnosna tudi razvidnost umevanja in udejanjenje umevanega.

5. Sklep

Ali transcendentalna fenomenologija lahko zagotovi načelno sopripadnost udejanjenja uma in umevanega? Ali je torej mogoče pristojno iz uma samega izkazati sopripadnost in soodnos uma in dejanskosti oziroma udejanjenja? In ali je mogoče pristojno, iz uma samega, presoditi o pristojnosti uma za sopripadnost uma in dejanskosti?

96 Husserl, 1975, §26. *Dejanskost kot korelat evidentnega izkazovanja*, str. 101.

97 Ibid.

Izkazana je pristojnost uma za pristojno presojo lastne sopripadnosti dejanskosti, bistvu kot udejanjenju. Za to presojo je namreč umska razlaga pristojna tako, da najprej zadrži sodbo o dejanskosti in udejanjenju bistva, tako pa se razvidno izkaže značaj danosti bistva kot udejanjenja, kot soodnos dejavnosti umevanja.

V fenomenološki razlagi se je bistvo uma izkazalo kot soodnos uma in umevanega, danega v značaju dejanskosti. Fenomenološko um torej ni neka zmožnost, ki bi se udejanjala, ali pa ne, to je logično-metafizična zastavitev uma. Fenomenološko pa je um kot naravnost na umevano, vselej v soodnosu z umevanim in torej ni nič, če se ne dogaja umevanje, ampak samo logična možnost. To pa tudi pomeni, da si mora človek um vedno znova prisvojiti s poskusom pristojnega umevanja, oziroma, "je nekaj, kar si mora evropski človek zmeraj šele izboriti in priboriti".⁹⁸

Tako pa je izkazana tudi možnost pristojne transcendentalno-fenomenološke razlage sopripadnosti uma in udejanjenja iz uma samega, namreč na način, da je izkazana iz soodnosa uma in umevanega tako, da se v pozornem opisu umevanja, kakor je v zvezi z živo izkušnjo, izkaže dejanskostni značaj umevanju soodnosnega umevanega, tako pa tudi soodnos umevanja in tega dejanskostnega značaja umevanega bistva. Um tako sam iz sebe izkazuje dejanskost oziroma udejanjenje kot značaj danosti sebi soodnosnega umevanega bistva.

Možen pa je pomislek, kako je mogoče spoznanje, če ni napetosti med spoznavanjem in predmetom, ampak sta že vnaprej v soodnosu? Kakor razlaga Žvan, naj korelata ne bi proizvajala en drugega, dej in predmet sta namreč istem polju danosti, predmet, mišljeno, tako ni posredovan, ampak neposredno dan.⁹⁹ Fenomenologija se tako zdi v nasprotju z dialektiko, ki je ravno razlaga vzajemnega posredovanja misli in predmeta.¹⁰⁰ Toda umevano je tudi fenomenološko ravno posredovano z umevanjem in umevanje z umevanim. S fenomenološko *epoche* je namreč izkazan soodnos danosti in konstitucije, tako fenomenologija rešuje aporijo danosti in zavestne, umske, konstitucije predmeta.

98 Urbančič Ivan, *Vprašanje uma in resnice v filozofiji Edmunda Husserla v Phainomena* I (1992), str. 19.

99 Žvan, disertacija, str. 283.

100 Prim. Žvan, *ibid.*

Kakor pa je izkazan horizonten značaj umevanja, je jasno, da fenomenologija soodnos uma in dejanskosti, dan v dokončni, adekvatni in apodiktčni razvidnosti, vendar izkazuje kot ideal, ki se mu um sicer lahko pristojno približuje, toda ta možnost popolne adekvacije je samo načelno izkazana, ne pa konkretno, kot kako izpolnjeno dejstvo. Pristojnost uma za dejanskost se fenomenološko tako izteka v pristojnost uma za načelno neskončno približevanje popolnoma razvidne danosti bistva z značajem udejanjenja v soodnosu z umsko dejavnostjo. Ta dejavnost odvzemanja slučajnih pripadnosti je tako izkazana kot načelno nikoli dokončno izvedljiva, kar izreka tudi izkazano načelo nikoli dokončno določljivega "X". Kakor razlaga tudi Logar,¹⁰¹ čim večja je abstrakcija, odvzemanje vidikov, tem bolj je spoznavani predmet poseben in enoten, tem bolj je namreč spoznavanje zavestno.

142

Iz uma samega, in ne iz logične predpostavke, pa je izkazana tudi prvotnost dejanskosti, pristnosti in razvidnosti, pred nedejanskim, nepristnim in nerazvidnim. Izkazana je namreč iz žive smiselne izkušnje, umska razvidnost pa se kot najodličnejši način razvidnosti izkaže kot modifikacija izvorno razvidne izkušnje, v kateri je torej utemeljena.

Izkazalo se je tudi, da se idealni predmeti, bistva, pristojno umevajo in nahajajo samo, kakor so posamezni in jim pripada značaj udejanjenja. To je izkazani umski, noetični smisel bistva, ostali smisli pa so samo logični. Lahko pa ločimo logično utemeljitev enotnosti v izrekanju enostavnega ozira, logično metafizično utemeljitev enotnosti kot udejanjenega, transcendentalno utemeljitev enotnosti iz postavke samodejavne sintetične enotnosti samozavedanja in transcendentalno-fenomenološko utemeljitev enotnosti kot enostavnega udejanjenja, samoizkazanega iz soodnosa s podeljevanjem enotnosti kot smisla in polnega jedra in ponovnim udejanjenjem tega jedra na način dejavnega odvzemanja slučajnih pripadnosti doživljaja v konkretni živi smiselni izkušnji.

101 Logar, Cene, 1937, III. Noetično spoznanje, O abstrakciji, str. 357 in dalje.

Tako pa je tudi mogoča povezanost realne oziroma čutne sestavine in idealne oziroma logične sestavine doživljaja, živa izkušnja je namreč že pred vsakršnim teoretskim logičnim razlaganjem bogata in smiselna, ter tudi logično ustrojena. Tako ni nikakršne aporije v združenosti realnih momentov in idealnih, smiselnih momentov doživljaja.

Toda, kot se sprašuje Andrina Tonkli, "ali ni to vračanje k zadevajočemu samemu, to sestopanje k brezpredpostavkovni resnici, kakor je dana v neposrednem in brezinteresnem zrenju, v skrajni konsekvenci samo predsodek? Spoznavno teoretski predsodek namreč, v katerem je bistvo resnice že predpostavljeno kot resnica bistva, ideje v smislu dovršene in izpolnjene predstave zadevajočega v njegovi istosti".¹⁰² Na ta pomislek je potrebno odgovoriti, da je presoditi o tem, ali je umsko bistvo spoznavnoteoretski predsodek, ali pa ga je mogoče pristojno, brezpredpostavkovno in razvidno izkazati, ravno poglavitna naloga fenomenologije uma, bistvo, kakor je logično in metafizično zastavljeno pa samo vodilo za preiskavo možnosti utemeljenosti umevanja bistva v pristojni sopripadnosti uma in bistva. Izpeljana fenomenologija odnosa uma in bistva pa izkazuje, da bistvo ravno ni kak logični ali metafizični predsodek, ampak poseben predmet žive smiselne izkušnje, ki se javlja v posebnem lastnem načinu udejanjenja in v soodnosu s posebnim, namreč umnim načinom naperjenosti in dejavnega podeljevanja smisla.

Naloga pristojne, znanstvene razlage umevanja dejanskosti je razložiti sopripadnost uma in dejanskosti iz uma samega. Fenomenologija uma, kot poskus lotevanja te naloge, pa skuša iz uma samega izkazati soodnos uma kot popolne razvidnosti in dejanskosti kot načina danosti na način enotnosti umne postavitve dejanskosti (udejanjenja) z dejanskostjo kot načinom danosti, ki jo vzgiblje. Ali pa je kaj takega mogoče, če nenehno obstaja nevarnost, da bi um sam iz sebe proizvajal svoj predmet, in mu tako ne bi sopripadal oziroma bil z njim v soodnosu? Ali fenomenologija se pravi resnično lahko pristojno, znanstveno iz uma samega izkaže soodnos umne postavitve dejanskosti (bistva) in dejanskosti kot načina danosti (bistva), če ima um ravno postavljajoč in tako proizvajajoč značaj, ravno tako pa tudi znanost, kakor

102 Tonkli Komel, Andrina, 1997, str. 106.

razlaga Urbančič?¹⁰³ Že načelno pa je vendarle mogoče reči, da ta pomislek glede pristojnosti uma kot proizvajajočega lasten predmet ne more veljati, če fenomenologiji uspe pristojno izkazati soodnos uma in umevanega. Storiti to namreč pomeni ravno metodično in načelno izkazati, da soodnos uma in umevanega ni vzpostavljen na način enostranskega lastnega proizvodjanja uma, ampak je ravno sovzpostavljanje uma in umevanega. Toda ta soodnos uma in umevanega in tako tudi soodnos uma kot dejavne postavljajoče naperjenosti na dejanskost in dejanskosti kot načina danosti bistva, je bil z izklopom delovanja postavljajoče predpostavke dejanskosti bistva izkazan iz samega umevanja. Težnja k umskemu vedenju in znanosti pa izvira predvsem iz etične težnje k sreči¹⁰⁴ in ima v njej poslednjo utemeljitev in upravičenje. Kot taka pa se izkazuje ravno kot poskus čim bolj primerne, sorazmerne in lastni zadevi pristojne razlage, ne pa kot oblastno proizvodjanje in razpolaganje s svojim predmetom, čeprav je vselej prepuščena tej nevarnosti, a se ji v svojem bistvu ravno prizadeva izogniti.

144

Toda rečeno je tudi bilo, da je postopek poskusa znanstvene fenomenološke razlage uma prav tak, da skuša razlago uma utemeljiti v navezavi na razvidnost žive izkušnje. Tako zastavljena fenomenološka znanost uma se pravi nikakor ni samo teoretična, ampak v posebnem, življenjskem smislu tudi praktična. Obstaja namreč samo na način konkretno delujočega umskega prodiranja do bistva kot polnega jedra doživljaja, vselej v navezavi na konkretno živo izkušnjo. Tako pa je zastavljena naloga, preučiti možnost pristojne presoje sopripadnosti uma in dejanskosti iz uma samega, sicer povsem teoretične vrednosti, a izvedljiva samo s poskusom izvedbe umevanja v živi izkušnji posameznega doživljaja, ki naj tako iz umevanja samega izkaže bistveno veljaven soodnos uma

103 Metafizično zastavljeni um namreč po Urbančiču do resnice dostopa tako, da *"sam dejavno predstavi in tako proizvede zase in sebi resnico in bit bivajočega po lastnih postavljenih načelih, smernicah, napotkih – metodi."* (Urbančič, *Moč in oblast*, Založba Nova revija, Ljubljana 2000, str. 34). Urbančič tako umsko znanost razlaga kot težnjo k oblasti nad bivajočim in spoznavnim in razpolaganje z njim. Kakor Urbančič razlaga, prav tam, str. 270: *"Izzvano razpoložljivo ni kaj v-svojo-stanovitnost-postavljeno in bivajoče, ampak je zmeraj že vnaprej preračunano kot razpoložljivo za razpolaganje z njim. To razpolaganje pa je bistveno spet proizvodjanje oz. izzivanje razpoložljivega."*

104 Prim. Urbančič, Ivan, *Zgodovina nihilizma*, Slovenska matica, Ljubljana 2011, str. 210.

in dejanskosti kot značaja danosti umevanega. Tako se pokaže, da na ta način zastavljena fenomenologija uma ni kar samo neka znanstvena, logična možna tehnika zagotavljanja ustreznega predmeta in postopka njegovega doseganja, ampak gre za spremembo življenjske naravnosti v smislu naravnosti na doživljanje, vsebovane v dejavni živi izkušnji. Bistveni vzrok temu pa je to, da fenomenološko menjena razvidnost nima samo pomena izkazovanja iz uma samega, kar bi se lahko smatralo tudi za neko prikladno logično tehniko, pač pa bistveno tudi pomen zvajanja razlage na razvidnost žive smiselne izkušnje. To pa pomeni: izkušnje smisla, kakor je živeta, se pravi dejavno izvajana kot podeljevanje smisla, vselej v sodnosu z načinom danosti, ki to podeljevanje vzgiblje.

Literatura

Aristoteles (1999): *Metafizika*, prev. Valentin Kalan, Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Dahlstrom, Daniel (2015): *Reason and experience: the project of a phenomenology of reason, Commentary on Husserl's Ideas I*, str. 273–286.

Drummond, John (2015): *The Doctrine of the noema and the theory of reason*, v: Andreas Staiti (ur.), *Commentary on Husserl's Ideas I*, str. 257–272.

Fink, Eugen (1995): *Sixth Cartesian Meditation, The idea of a transcendental theory of method*, prev. Ronald Bruzina, Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press.

Held, Klaus (1966): *Lebendige Gegenwart*, Den Haag: Martinus Nijhoff.

Hering, Jean (1921): *Bemerkungen uber das Wesen, die Wahrheit und die Idee*, Halle: Max Niemeyer Verlag.

Husserl, Edmund (2013): *Formalna i transcendentalna logika*, Zagreb: Naklada Breza.

Husserl, Edmund (1997): *Ideje za čisto fenomenologijo in fenomenološko filozofijo*, Ljubljana: Slovenska matica.

Husserl, Edmund (1973): *Experience and Judgment*, prev. James S. Churchill in Karl Ameriks, Evanston: Northwestern University Press.

Husserl, Edmund (1975): *Kartezijanske meditacije*, prev. Ivan Urbančič in Mirko Hribar, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Husserl, Edmund (2001): *Logical Investigations* II, prev. J. N. Findlay, London: Routledge & Kegan Paul.

Kant, Immanuel (2007): *Kritika Čistega uma* 2/4, *Problemi* 1-2, str. 5–115.

Komel, Dean (1993): *Fenomenologija in vprašanje biti*, Maribor: Založba Obzorja.

Logar, Cene (1939): *Deskriptivna in genetična analiza čutnega in umskega spoznanja*, disertacija, Ljubljana.

Ram, Adhar Mall (1975): *Phenomenology of Reason*, *Phaenomenologica* 49, *Perspektiven transcendentalphenomenologischer Forschung*.

Stein, Edith (2015): *Končna in večna bit. Poskus vzpona k smislu biti*, Ljubljana: Družina

Tonkli Komel, Andrina (1997): *Med kritiko in krizo*, Ljubljana: Založba Nova revija.

Urbančič, Ivan (2000): *Moč in oblast*, Ljubljana: Založba Nova Revija.

146

Urbančič, Ivan (1992): *Vprašanje uma in resnice v filozofiji Edmunda Husserla*, *Phainomena* I, str. 18–37.

Urbančič, Ivan (2011): *Zgodovina nihilizma*, Ljubljana: Slovenska matica.

Veber, France (1923): *Problemi sodobne filozofije*, Ljubljana: Zvezna tiskarna in knjigarna.

Žvan, Anton (1978): *Transcendentalna filozofija pri Kantu in Husserlu* (disertacija), Ljubljana.